

Riigikohtunike Tõnu Antoni, Eerik Kergandbergi, Hannes Kirise, Indrek Koolmeistri ja Ivo Pilvingu eriarvamus Riigikohtu üldkogu 21. jaanuari 2014. a otsuse kohta asjas nr 3-4-1-17-13

1. Riigikohtu üldkogu otsustas, et põhiseadusepärane ja proportsionaalne on tsiviilasjas hinnaga 300 000 kuni 350 000 krooni nõuda hagiavalduselt riigilõivu 35 000 krooni. Me ei nõustu sellise seisukohaga.

2. Üldkogu enamus pidas nii kõrget riigilõivumäära vajalikuks kahel eesmärgil: menetlusökonoomia ja õigusemõistmise kulude kandmisest osavõtt. Meie leiame erinevalt üldkogu otsuse p-s 34 märgitust, et mõlema eesmärgi saavutamiseks piisab oluliselt väiksemast riigilõivust – summast, mis ei ületa arvestuslikku riigil tekkivat, maakohtus tsiviilasja läbivaatamisega kaasnevat kulu.

3. Tsiviilasja lahendamise tõttu riigil tekkivate kulude piiresse jääv riigilõiv saavutab 100% ulatuses õigusemõistmise kulude kandmisest osavõtu eesmärgi. Kui mingi eesmärk on vähem koormava abinõuga juba täielikult saavutatud, ei ole koormavam abinõu vajalikkust enam võimalik põhjendada väitega, et koormavam abinõu on efektiivsem.

4. Põhiseaduspärane eesmärk on see, et isik osaleb enda tsiviilasjaga kaasnevate kulude kandmisel. Seejuures on lõivustamise aluseks võetava kuluarvestuse meetoodika valikul seadusandjal ulatuslik tegutsemisruum. Põhiseaduspärane on ka see, kui seadusandja lähtub riigilõivumäärade kehtestamisel üldiselt kõigi tsiviilasjade või diferentseeritult vastavat liiki tsiviilasjade lahendamise keskmistest kuludest, sest iga üksiku asja läbivaatamisega põhjustatud tegelike kulude väljaarvutamine sendi täpsusega oleks ebamõistlikult keeruline, kui mitte võimatu. Kuna praegu vaidluse all olev lõiv kehtib igat liiki tsiviilasjades, mille puhul ei ole kehtestatud teistsugust määra, on põhjust lähtuda kõigi tsiviilasjade keskmisest arvestuslikust kulust esimeses kohtuastmes. Vaidlusaluse regulatsiooni kehtivusajal, 2010. aastal oli see näitaja 4459 krooni 28 senti (Riigikohtu üldkogu 6. märtsi 2012. a otsus asjas nr 3-2-1-67-11, p 26.2). Praegusel juhul nõutud lõiv ei ületa keskmist kulu mitte mõnevõrra, vaid enam kui seitse korda.

5. Miski ei õigusta seda, et enda õiguste kaitseks kohtusse pöördumisel peab isik lisaks enda asja lahendamisele kaasnevate arvestuslike kulude hüvitamisele panustama üldisemalt riigieelarve tuludesse. Just sellise tulemuseni viib aga kokkuvõttes riigilõivu nõudmine kordades suuremas ulatuses kui vastavat liiki asjade keskmine kulu (eeldusel, et kohus ei tee kindlaks, et konkreetse asjas ületas tegelik kulu arvestusliku). Tuleb tõdeda, et paljudes tsiviilasjades ei ole riigil võimalik menetlusosalistelt nõuda ka arvestusliku või tegeliku kulu hüvitamist, mida asja lahendamine riigile põhjustab (vajadus anda menetlusabi, väikese hagi hinnaga asjades ei pruugi kulu täies mahus väljamõistmine olla mõõdukas jne). See tekitab ahvatluse tsiviilasjade ristsubsideerimiseks – st nõuda suurema hagi hinnaga asjades nende lahendamise kulust suuremat lõivu, et see kataks ka nende tsiviilasjade kulud, kus riik ei saa mingil põhjusel nõuda menetlusosalistelt kulude täielikku hüvitamist. Niisugune ristsubsideerimine ei ole lähemal vaatlusel siiski lubatav.

Põhiseaduse § 15 lõike 1 esimese lause kui reservatsioonita põhiõiguse piiramist saab õigustada vaid põhiseadus ise. Põhiseadusest ei tulene põhimõtet ega väärtust, mis nõuaks, et kohtusüsteem oleks isemajandav. Vastupidi, põhiseaduse §-d 14 ja 146 asetavad vastutuse õiguste kaitse ja õigusemõistmise tagamise eest riigile, mitte õiguskaitse taotlejale.

6. Kohtuasja arvestuslikust kulust suuremat lõivu ei saa kohtusse pöördujalt nõuda pelgalt eesmärgil, et maksudest laekuvat raha kulutataks kohtusüsteemi toimimiseks võimalikult vähe. Riigi tegevust tulebki üldjuhul rahastada maksudest, hajutades riigieelarve tulude hankimisega erasfäärile põhjustatava finantskoormuse võimalikult paljude isikute (maksumaksjate) vahel. Üldise maksustamise asemel võib riik esitada lõivunõude konkreetsele isikule vaid siis, kui viimane saab lõivu eest vastusoorituse – st riigi tegevus toimub isiku huvides, see on põhjustatud isiku taotusest või tegevusest või kui isikul on riigi tegevusega muul põhjusel tihedam seos kui maksumaksjatel üldiselt. Vastasel korral asetab riik lõivu tasujale meelevaldse kohustuse, koheldes teda põhjendamatult ebasoodsamalt võrreldes teiste maksumaksjatega.

7. Ka menetlusökonoomia tagamiseks ei ole vajadust heidutada läbimõttlemata avaldustega kohtusse pöördujaid kõrgema riigilõivuga kui arvestuslik kohtuasja kulu. Kohtuasjade tõrjumine ei saa põhiseaduse kohaselt olla eesmärk omaette. Heidutamine saab olla vajalik selleks, et läbimõttlematult esitatud avaldused ei koormaks kohtusüsteemi ülemäära ega raiskaks sellega ressursse, mis on vajalikud kohtusüsteemi tõhusaks toimimiseks. Kui riigilõiv katab juba niigi kohtuasja lahendamise kulud, ei saa läbimõttlemata avalduste esitamine kohtusüsteemi võimekust kahjustada. Seda põhjustel, et kirjeldatud juhul hüvitavad isikud riigile ressursikulud, mis nende avalduste lahendamisega kaasnevad.

Järelikult saavutatakse ka menetlusökonoomia eesmärk täiel määral tsiviilasja arvestuslikule kulule vastava riigilõivumääraga, mistõttu käesolevas asjas vaatluse all olevat palju kordi kõrgemat lõivu ei saa pidada selle eesmärgi poole püüdlemisel vajalikuks.

Tõnu Anton

Indrek Koolmeister

Eerik Kergandberg

Ivo Pilving

Hannes Kiris